

СТОЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2017. – Т. 35-36. – С. 77-94

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2017. – Volume. 35-36. – pp. 77-94

УДК: 327(477)(091)

© Юрій Макар¹

Українській Дипломатії 100 років

22 грудня 2017 року виповнюється 100 років заснування української дипломатичної служби. До Ювілею Кафедра міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича опублікувала книгу про свою діяльність з часу свого створення. В ній українською та англійською мовами подана інформація про основні напрями діяльності, здобутки та перспективи на майбутнє.

Автор запропонованого матеріалу здійснив спробу відтворити історію становлення й розвитку Української Дипломатії. Він детально зупинився на джерелах її формування, маючи на увазі закладені дипломатичні служби Українською Центральною Радою. Потім – Українською Державою часів Гетьманату. Далі – Директорією, що була продовженням Української Народної Республіки. Окремо зупинився на Дипломатії Західноукраїнської Народної Республіки. Зупинився й на зовнішньополітичній діяльності Української Соціалістичної Радянської Республіки, яку накинула українському народові більшовицька Росія.

Труднощі формування української державності, на думку автора, зрештою, не лише його, як і проблеми становлення й життєдіяльності України як держави, пов'язані насамперед з незрілістю українського суспільства, що й призвело до того, що практично впродовж ХХ століття українці не мали своєї державності, оскільки перебування України у складі Радянського Союзу аж ніяк не можна вважати за суверенну державу.

Автор особливо наголосив на початках формування Української Дипломатії у зв'язку з тим, що впродовж багатьох десятиліть існування Радянського Союзу історія України, в тому й дане конкретне питання, піддавалась безприкладній фальсифікації.

У статті відтворена столітня боротьба України проти російського насилля над нею з часу завершення Першої світової війни, починаючи з відвертої війни російських більшовиків на чолі з Леніним, розпочатої ще наприкінці 1917 року. Майже річні переговори закінчилися фактично тим, що Україна не здобула незалежності. Вона прийшла до неї лише в останній декаді минулого століття. Тепер же Російська Федерація прагне будь-що не випустити Україну з зони своїх стратегічних інтересів.

Ключові слова

Українська Народна Республіка, Українська Держава, Гетьманат, Директорія, Західноукраїнська Народна Республіка, Українська Соціалістична Радянська Республіка, Україна, більшовицька Росія, Російська Федерація, Українська Дипломатія.

Century of Ukraine's diplomatic service

On December 22, 2017 the Ukrainian Diplomatic Service marked the 100th anniversary of its establishment and development. In dedication to such a momentous event, the Department of International Relations of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University has published a book of IR Dept's ardent activity since its establishment. It includes information both in Ukrainian and English on the backbone of the collective and their versatile activities, achievements and prospects for the future.

The author delves into retracing the course of the history of Ukrainian Diplomacy formation and development. The author highlights the roots of its formation, reconsidering a long way of its development that coincided with the formation of basic elements of Ukrainian statehood that came into ex-

¹ Доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри міжнародних відносин, Чернівецький національний університет імені Ю.Федьковича, Україна

istence as a result of the war of national liberation – the Ukrainian Central Rada (the Central Council of Ukraine). Later, the Ukrainian or so-called State the Hetmanate was under study. The Directorat (Directory) of Ukraine, being a provisional collegiate revolutionary state committee of the Ukrainian People's Republic, was given a thorough study. Of particular interest for the research are diplomatic activities of the West Ukrainian People's Republic. Noteworthy, the author emphasizes on the Ukrainian Socialist Soviet Republic's foreign policy, forced by the Bolshevist Russia.

A further important implication is both the challenges of the Ukrainian statehood establishing and Ukraine's functioning as a state, first and foremost, stemmed from the immaturity and conscience-unawareness of the Ukrainian society, that, ultimately, has led to the fact, that throughout the twentieth century Ukraine as a statehood, being incorporated into the Soviet Union, could hardly be recognized as a sovereign state.

Our research suggests that since the beginning of the Ukrainian Diplomacy establishment and its further evolution, it used to be unprecedentedly fabricated and forged.

On a wider level, the research is devoted to centennial fight of Ukraine against Russian violence and aggression since the WWI, when in 1917 the Russian Bolsheviks, headed by Lenin, started real Russian war against Ukraine. Apropos, in the about-a-year-negotiation run, Ukraine, eventually, failed to become sovereign. Remarkably, Ukraine finally gained its independence just in late twentieth century. Nowadays, Russia still regards Ukraine as a part of its own strategic orbit, waging out a carrot-and-stick battle.

Keywords

The Ukrainian People's Republic, the State of Ukraine, the Hetmanate, the Directorat (Directory) of Ukraine, the West Ukrainian People's Republic, the Ukrainian Socialist Soviet Republic, Ukraine, the Bolshevist Russia, the Russian Federation, Ukrainian diplomacy.

Назустріч Ювілеєві

Готуючись до Ювілею зовнішньополітичної діяльності України наша Кафедра видала книгу про свою науково-педагогічну діяльність від часу її заснування – з біографіями і власними науковими здобутками усіх працівників, включно з тими, хто в якості сумісників допомагав нам налагодити підготовку фахівців-міжнародників. До книги залучені й дописи випускників Кафедри, включно з тими, хто працює поза межами України. Подані також списки випускників кафедри за роками, фактично з 2004 року, тобто з першого випуску магістрів. Нашою гордістю є й перших три десятки кандидатів політичних наук, які здобули той ступінь в аспірантурі рідної Кафедри².

Наукова молодь Кафедри підійшла до Ювілею Української Дипломатії з вагомими дослідженнями. 11 років поспіль колишні студенти, аспіранти, а тепер досвідчені викладачі з науковими ступенями, щорічно проводять міжнародну наукову конференцію *Актуальні проблеми зовнішньої політики України*. З плином часу кількість учасників конференції невпинно зростає. Крім представників українських університетів, починаючи з Київського, в її роботі беруть участь представники вузів та громадських організацій з Польщі, Румунії, Молдови, Німеччини, Нідерландів, Ірландії тощо. До 2012 року включно доволі значні делегації прибували з різних міст Росії. Проте, з відомих причин співпраця з російськими колегами припинилася.

Щорічно наукова молодь публікує матеріали названої конференції, маючи у своєму активі 11 томів тез³. Свого часу, коли до мене тодішні ще студенти і аспіранти звернулися з проханням очолити її починання, я порадив їм самим очолити свою ініціативу, пообіцявши повну підтримку, не лише свою, але й з боку усіх членів Кафедри. На тому й зійшлися. А тепер тодішні носії ідеї вже залучають до роботи студентів бакалаврату і магістратури. Думається, що це є запорукою подальшого успішного розвитку як самої Кафедри, так і виконання нею поставлених перед собою завдань.

² Кафедра міжнародних відносин, Чернівці, Технодрук, 2017, 352 с.+ іл.

³ *Актуальні проблеми зовнішньої політики України*. Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених, Чернівці, Технодрук, XI збірників з 2006-2017 рр.

Початки Української Дипломатії

Стосовно ж столітнього Ювілею Української Дипломатії, то його відраховують від 22 грудня 1917 р., коли Генеральний Секретаріат Української Народної Республіки схвалив підписаний його головою *Володимиром Винниченком* та секретарем з міжнародних справ *Олександром Шульгиним* *Законопроект про створення Генерального секретарства міжнародних справ*⁴. Ним визначалися обов'язки новоствореної структури – здійснення міжнародних відносин УНР, охорона інтересів її громадян поза межами держави, а також розв'язання національних непорозумінь всередині держави⁵.

Із створенням Генерального секретарства розпочато процес структурування українських закордонних дипломатично-консульських установ. Очевидно слід нагадати, що влітку наступного року, тобто у дуже короткі строки, було опрацьовано і схвалено закони: *Про закордонні установи УНР, Закон про посольства і Місії Української держави, Закон про українську консульську службу*. Розпочали діяльність *Консульські курси*, які в терміновому порядку готували кадри українських дипломатів. Рівночасно із структури за цією і розгортанням діяльності Генерального секретарства українська делегація на чолі із *Всеволодом Голубавичем* розпочала у Бересті (Брест — тепер у складі Республіки Білорусь) мирні переговори з Центральними державами — Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною, Болгарією, — підписавши з ними від імені УНР 9 лютого 1918 р. (за н.ст.) *Мирний договір*. Він, до речі, виявився першим такого типу документом ще перед закінченням Першої світової війни⁶.

Загальновідомо що одночасно у Бересті такі ж переговори вів більшовицький уряд Росії, який підписав мирну угоду з Центральними державами значно пізніше і, як на мене, на значно гірших умовах.

Незважаючи на те, що становлення української державності відбувалося у надзвичайно несприятливій міжнародній ситуації, а Мирний договір з Центральними державами підписаний тоді, коли Центральна Рада була змушена залишити Київ під натиском російських більшовиків, він, тим не менше, став першим кроком Української держави на міжнародній арені. За ним послідувало створення дипломатичних місій у Румунії, Фінляндії, Швейцарії, Швеції та цілому ряді інших держав. Відповідно, Україна прийняла понад двадцять повноважних представників зарубіжних країн, зокрема: Австро-Угорщини, Болгарії, Грузії, Німеччини, Польщі, Румунії, Туреччини, Фінляндії тощо⁷.

У наступні роки мережа дипломатичних представників нашої держави за кордоном значно розширилась, у тому й за рахунок діяльності Західноукраїнської Народної Республіки. Відбувалися з'їзди послів і керівників дипломатичних місій, з яких, як вважає професор Сергій Троян, найважливішими стали два: у Карлових Варах у 1919 р. та Відні у наступному році. Що дуже важливо, делегація УНР взяла участь у Паризькій мирній конференції, активно там взаємодіючи з місією ЗУНР і паралельно виконуючи обов'язки тимчасового дипломатичного представництва України у Франції⁸.

Проте Українській суверенній державі не судилося у ті буремні роки утвердитися. Ширше обговорення даної проблеми — одне з найважливіших завдань сучасної української суспільно-знавчої науки.

⁴ Законопроект про створення Генерального секретарства міжнародних справ [в:] Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у двох томах, Т2, Київ, Наукова думка, 1997, с. 62-63.

⁵ Троян, С. (2017). *Українська дипломатія: шлях тривалістю 100 років*, Зовнішні справи, №11, с. 31-34. До речі, автор матеріалу випускник Чернівецького університету, ряд років працював тут. Тут свого часу захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук.

⁶ *Мирний договір між Німеччиною, Туреччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Українською Народною Республікою* [в:] Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у двох томах, Т 2, Київ, Наукова думка, 1997, с.137-142; Дацків І, *Вихід України на міжнародну арену в 1917-1921 рр.*, Зовнішні справи, 2017, №12, с. 5-9; Верига В. *Переговори в Бересті*, [в:] *Визвольні змагання в Україні 1914-1923 рр.*, у 2-х томах, Львів, 1998, т 1, с. 201-209.

⁷ Верига В. *Зовнішня політика* [в:] *Визвольні змагання в Україні*, т.1, с. 343-347; Троян С. Назв. праця, с. 32

⁸ Там само; Матяш Ірина. *Українська консульська служба 1917-1923 рр.: формування традицій*, Зовнішні справи, 2017, №12, с. 14-17.

Загалом можна вважати, що воно за роки незалежності України після розпаду Радянського Союзу лише тепер набирає, здається, незворотного характеру. За попередні чверть століття української незалежності науковці розпочали об'єктивне дослідження проблем української державності. Проте, суттєвим гальмом на цьому шляху, як могло б здатися дивним, стала власне політика самої Української держави, поведінка політичних сил, які справляють владу в ній. Складається враження, що ми постійно наступаємо все на ті горезвісні *українські граблі*, що заганяють нас у глухий кут⁹.

На жаль, тепер повторюється те, що відбувалося сто років тому. Щоправда, міжнародна ситуація, на мою думку, зрештою, не лише на мою, докорінно змінилася на користь України. А тоді, по Першій світовій війні більшовицькій Росії вдалося повалити Українську державу і створити свою підручну із столицею у Харкові. Причому ніхто особливо не фантазував. Формуючи державні установи, створили *Народне секретарство міжнародних справ*, замінивши лише у назві *генеральне* на *народне*. Його очолив *Володимир Затонський*. Проте після створення Раднаркому Української Соціалістичної Радянської Республіки, у січні 1919 р., який очолив *Християн Раковський*, він заодно перебрав на себе й керівництво новоствореного зовнішньополітичного відомства¹⁰. До речі, у ті роки уряд УСРР розгорнув мережу дипломатичних представництв у Варшаві, Берліні, Празі тощо. До утворення СРСР у грудні 1922 р. Наркомат закордонних справ УСРР намагався ніби самостійно формувати свою зовнішньополітичну діяльність. Проте вся та діяльність формально припинилася наступного року, бо навіть сам Наркомат був ліквідований¹¹.

Однак, автор забіг дещо вперед. Варто повернутися до 1918 року, коли ще діяла влада ліквідованої більшовиками Української держави. Мирний договір, укладений УНР у Бересті, мав безпосереднє відношення до її стосунків з радянською Росією, бо стаття VI Мирного договору, укладеного нею 3 березня того року, зобов'язувала її підтвердити право українського народу на самовизначення і законність влади Центральної Ради на території України, визнати Мирний договір УНР з Центральними державами, укласти з нею мир і негайно вивести з України загоони Червоної армії і припинити будь-які заходи проти її уряду та громадських установ¹².

Українсько-російські мирні переговори

Отже, за обома Берестейськими угодами Четверного союзу — з УНР і РСФРР — встановлювалася потреба укладення Мирного договору між ними на міжнародно-правовому рівні. На цій підставі уряд УНР 30 березня 1918 р. надіслав Раднаркомові РСФРР телеграму з пропозицією припинити стан війни, укласти угоду, за якою можна було врегулювати питання кордонів та правові взаємини. Контакти з цього приводу здійснювались як безпосередньо, так і через німецьких представників. Але поки погоджували вибір місця проведення Мирної конференції, в Україні відбувся переворот, внаслідок чого УНР замінила *Українська держава*, очолювана гетьманом *Павлом Скоропадським*, який республіканські форми правління змінив на своє повновладдя. Все це було викликано нездатністю Центральної Ради вирішити проблеми державного будівництва, подолати економічну кризу і хаос, стабілізувати ситуацію в країні¹³.

Якщо можна дискутувати на тему, що було краще для України та українців у внутрішній політиці – влада Центральної Ради чи Гетьманату, то у сфері зовнішньої політики у їх діяльності розходжень не було, передусім у стосунках з північно-східним сусідом.

Варто власне звернути увагу на те, що діялося в українсько-російських стосунках століття тому і що відбувається тепер. Практично — та сама проблема. Росія будь що намагається втримати Україну у сфері своїх *геополітичних інтересів*, а Україна намагається вирватися з того зачарованого кола, в яке потрапила сотні років тому. Але робить це, як дотепер, занадто кволо.

⁹ Див.: Макар, Ю. (2015). *Що заважає українцям збудувати самодостатню державу? Роздуми науковця*, Зовнішні справи, №7, с. 10-14, №8, с.10-13.

¹⁰ Станчев, М. (2017). *Християн Раковський як очільник Наркомату закордонних справ УСРР*, Зовнішні справи, № 12, с.30-33.

¹¹ Веденєв, Д. (2017). *Повчальний досвід першопрохідників: основні риси моделі дипломатичної служби Української державності 1917-1923 рр.*, Зовнішні справи, №12, с. 10-13.

¹² *Мирні переговори між Українською державою та РСФРР 1918 р.*, Зб. документів і матеріалів, Київ-Нью-Йорк-Фінляндія, В-во М.П. Коць, 1999, с. 6-7.

¹³ Там само.

Отже, з захопленням більшовиками влади в Петрограді та поширенням її на інші регіони Росії, всупереч ленінському твердженню про *право народів на самовизначення*, політика нової російської влади спрямовувалася у протилежному напрямку від проголошених гасел. Яскравою ілюстрацією сказаному є поведінка більшовицької Росії стосовно України, яка насмілилася відділитися від імперії. Протягом 1818 року тривали переговори між Українською державою та більшовицькою Росією щодо припинення війни, яку остання фактично розв'язала проти країни ленінським *Маніфестом до українського народу з ультимативними вимогами до Української ради*, датованим 18 грудням (за н. ст.) 1917 р. В документі Центральна рада звинувачувалася у «невизнанні Радянської влади на Україні». Було б дивним, якби Центральна Рада визнала т.з. *радянську владу*. На підставі того російські більшовики висунули перед українською владою *ультиматум* з чотирьох пунктів, що насправді означало б добровільну передачу влади в Україні до їх рук і втрату нею виборюваної незалежності, проклямованої і підтвердженої більшовиками у тому ж ленінському *Маніфесті*, який закінчувався фразою: «У випадку недотримання задовільної відповіді... протягом 48 годин, Рада Народних Комісарів буде вважати раду (Українську Центральну — Ю.М.) у стані відвертої війни проти Радянської влади в Росії і на Україні»¹⁴.

Ось за таких обставин, в умовах фактичної окупації українських земель російськими більшовицькими загонами, при повній неузгодженості дій всередині українських політичних сил національно-визвольного спрямування велися переговори з радянською Росією щодо мирного врегулювання конфлікту, який остання могла б вважати вичерпаним лише за умови повного підпорядкування собі України, чого вона за тодішніх обставин домоглася.

З українського боку переговори розпочала УНР, продовжила Українська держава гетьмана Павла Скоропадського. Користуючись з неузгодженості всередині незалежницьких українських сил, росіяни, ведучи переговори з гетьманським урядом, намагалися налагодити контакти з антигетьманськими політиками, які об'єдналися в *Український Національний Союз*. Його голова Володимир Винниченко зізнався, що навіть було досягнуто домовленості щодо підтримки російською стороною демократичних сил в антигетьманському повстанні. У свою чергу, українська сторона погоджувалася легалізувати в Україні Комуністичну партію¹⁵.

Немає особливої потреби деталізувати згаданий перебіг переговорів та їх суть, бо кожна зі сторін віддавала собі звіт, чого вона хотіла. Оскільки тодішня Україна виявилася внутрішньо неспроможною утримати свою незалежність, чому й не сприяла міжнародна ситуація, то більшовицька Росія підпорядкувала її собі під виглядом *братньої держави* зі спільним *інтересами*. Згодом це братерство завершилося, як відомо, об'єднанням у *незламному союзі республік-сестер* – Радянському Союзу. Далі вже все відомо.

Джерела формування української дипломатичної служби

Повернімося однак до формування *Української Дипломатії* у ті буремні часи. Якщо процес аналізувати системно, то доводиться говорити про п'ять різних джерел формування Української Дипломатії в залежності від її спрямування і цілей. До речі, з того приводу зроблена, на мою думку, належна спроба на сторінках *Енциклопедії Сучасної України*¹⁶. Що стосується 100-літнього Ювілею дипломатичної служби України, то поруч з багатьма іншими виданнями, його висвітленню чи не найбільше було присвячено уваги на сторінках часопису *Зовнішні справи*¹⁷. Частину з них автор використав, опрацюовуючи даний матеріал.

Існують усі підстави вважати, що чотири з п'яти спрямувань формування зовнішньополітичного курсу України, яка намагалася здобути незалежність внаслідок розвалу держав, що утримували українські землі до Першої світової війни, спрямовувались справді на встановлення незалежної, соборної Української держави. Мова про діяльність влади Центральної Ради, Гетьманату, Директорії та Західноукраїнської Народної Республіки. П'ята – це маріонеткова влада

¹⁴ Ленин, В.И. (1969). *Маніфест к украинскому народу с ультимативными требованиями к Украинской раде*, ПСС, т. 35, М., Изд. Полит. Лит., с. 143-145.

¹⁵ Винниченко, В. (1920). *Відродження нації*, Київ-Відень, с.158-159.

¹⁶ Див.: Веденєєв Д., *Дипломатія УЦР*, с.601-602; *Дипломатія Української Держави*, с. 602; *Дипломатія Директорії УНР*, с. 602-603; *Дипломатія УСРР*, с. 603-604; Головченко В. *Дипломатія ЗУНР*, 604-605, *Енциклопедія Сучасної України*, Київ, 2007, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Т7.

¹⁷ Див.: *Зовнішні справи*, 2017, №7,10,11,12.

Української Соціалістичної Радянської Республіки, створена російськими (до речі, й українськими) більшовиками, між іншим, на території Росії і привнесена до України. Вона й утрималась при владі багато десятиліть при прямому засиллі з боку все тієї ж Росії.

Про створення дипломатичного відомства УНР вже частково йшлося на початку. Його очолювали *Олександр Шульгин, Всеволод Голубович, Микола Любинський*. За час діяльності Центральної Ради розпочали діяльність українські посольства в Німеччині, на чолі з *Олександром Севрюком*. В Австро-Угорщині його очолив *Андрій Яковлів*, у Туреччині *Микола Левицький*, у Румунії – *Микола Галаган*. Тоді ж розроблено законодавчу базу дипломатичної служби, про що вище вже згадано. Про амбітність планів УНР свідчить факт, що її влада передбачала відкриття 68 консульств у 23 країнах світу¹⁸.

Юридично УНР визнали держави Четверного союзу, а також де-факто Велика Британія, Франція, та ж радянська Росія, Кубань, Румунія. А станом на 1 лютого 1918р. у Києві діяли консульства Бельгії, Великої Британії Греції, Данії, Іспанії, Італія, Норвегії, Персії (як називався тоді Іран), Португалії, Франції, Швейцарії¹⁹.

Науковці вважають, що першою зовнішньополітичною ініціативою УНР стало її звернення, датоване 25-26 грудня 1917 р., до урядів автономних державних утворень, що виникли на теренах колишньої Російської імперії, з пропозицією створити нове федеративне утворення з дотриманням прав людини та невтручання у внутрішні справи одне одного. Тоді ж активізувалися контакти з представниками Великої Британії та Франції. Українська делегація, очолювана *Миколою Галаганом* відвідала Кубань. Дуже показово, що 24 грудня 1917 р. уряд УНР звернувся до всіх воюючих і нейтральних держав з пропозицією припинити військові дії і скликати мирну конференцію на основі визнання прав народів на самовизначення та відмови від анексії і контрибуцій²⁰.

Рівночасно виник вище згаданий конфлікт з радянською Росією. Міжнародна діяльність Центральної Ради на тому етапі завершилася її розгром в результаті гетьманського перевороту, здійсненого 29 квітня 1918 р.

Дипломатія Гетьманату

Внаслідок перевороту до влади прийшов уряд гетьмана *Павла Скоропадського*. УНР стала *Українською Державою*. Створене МЗС очолювали *Микола Василенко, Дмитро Дорошенко, Георгій Афанасьєв*. За Гетьманату розширилося коло дипломатичних представництв за кордоном Посольства діяли, разом зі створеними Центральною Радою: в Австро-Угорщині (його очолив *В'ячеслав Липинський*), у Болгарії (*Олександр Шульгин*), на Дону (*Костянтин Середин*), Кубані (*Ф. Боржинський*), у Німеччині (*Федір Штейнгель*) Румунії (*Владислав Дашкевич-Горбацький*), державах Скандинавії (*Борис Баженов*), Туреччині (спочатку *О. Кістяківський*, по ньому (*Михайло Суковкін*), Фінляндії (*Кость Лоський*), Швейцарії (*Євген Лукасевич*²¹).

Як відрадне явище аналітики відзначають, що влада Української Держави стала ширше залучати до дипломатичної служби вчених, діячів культури, кращих представників з числа дипломатів Центральної Ради, військових. Важливо те, що Гетьман подбав про створення військової дипломатії. Зокрема, 10 серпня 1918 р. було ухвалено закон *Про призначення військових агентів*, а місяцем раніше – 4 липня – *Про військово-морських агентів*. В обох випадках при посольствах²².

Передбачалося також створення 56 консульств у 22 країнах та регіонах колишньої Російської імперії. Роботу розпочали 30 консульських установ. Між іншим, до співпраці в них залучали, як тепер сказати б, діаспорних українців, що проживали у даній країні. Де-юре Українську Державу визнали Азербайджан, Грузія, Область Війська Донського, Польща, Румунія, Фінляндія, Швейцарія, а де-факто – Бельгія, Вірменія, Греція, Данія, Нідерланди, Норвегія, Персія, Швейцарія. Натомість, в Українській Державі були акредитовані дипломатичні представництва Австро-Угорщини, Німеччини, Туреччини, Болгарії, радянської Росії, Польщі, ряду держав на

¹⁸ Веденєв, Д. *Дипломатія УНР*, ЕСУ, т.7, с. 602

¹⁹ Там само

²⁰ Там само

²¹ Верига В. *Зовнішня політика* [в:] *Визвольні змагання України*, Т.1, с. 343-347.

²² Веденєв Д. *Дипломатія Української держави*, ЕСУ, т.7, с. 602

теренах колишньої Російської імперії, країн Західної, Південної та Північної Європи – загалом 52²³.

З'явилася широка мережа іноземних консульств, які діяли у Києві, Одесі, Катеринославі (Дніпрі), Харкові, Миколаєві, Полтаві, Херсоні – разом 33 консульства з 19 країн²⁴.

Якщо говорити про напрями і зміст роботи дипломатичних служб Української Держави, то слід зазначити, що її зусилля спрямовувалися на ратифікацію Берестейської мирної угоди з Центральними державами, врегулювання спірних питань з радянською Росією, які, як бачимо, на жаль, мають продовження в нинішніх стосунках України з Російською Федерацією, визначенням кордонів з сусідніми державами, відновлення стосунків з державами Антанти, налагодження стосунків з нейтральними державами.

За нетривалий час існування Гетьманату, попри не усвідомлення Заходом ще незалежної України як суб'єкта міжнародних відносин, Українська Держава дечого таки домоглася. Так, внаслідок переговорів голови гетьманського уряду *Федора Лизогуба* і самого Гетьмана вдалося підписати з Німеччиною торгівельну угоду та домогтися передачі Україні частини кораблів Чорноморського флоту. Рівночасно, Австро-Угорщина відмовилася передати Україні, згідно з умовами, галицькі землі. З радянською Росією перші переговори не призвели до нормалізації стосунків, оскільки остання й не збиралась їх нормалізувати. Що ж до урядів інших державних утворень на теренах колишньої імперії, то тут були підписані обнадійливі угоди з Областю Війська Донського та Кубанською Республікою. У вересні з Вірменією і в листопаді з Грузією були також підписані угоди торгівельно-транспортного характеру. Мала місце спроба знайти спільну мову з Антантою. З цього приводу в румунських Яссах, також у листопаді, відбулася конференція. Українську делегацію очолив *Іван Коростівець*. На жаль, держави того блоку сприймали Україну як германофільську, через що українська делегація фактично не досягла якихось зрушень на користь Української Держави. Зрештою, й з самою Румунією через захоплення нею Бессарабії стосунки склалися не найкращим чином²⁵.

Зовнішньополітичний курс Директорії

Зовнішньополітична діяльність Центральної Ради, Гетьманату, а після нього Директорії, спрямовувалась в одному напрямку – вихід на міжнародну арену з метою утвердження незалежної України у світовій спільноті. Але, ще раз – на жаль, тому суттєво заважали внутрішні політичні протиріччя, що ускладнювало досягнення мети. Директорію очолив *Володимир Винниченко*, але фактичним її керівником згодом став *Симон Петлюра*. Зовнішньополітичним відомством спочатку керував *Володимир Чехівський*, після нього – *Костянтин Мацієвич*, далі – *Володимир Темницький*. Останнім його очільником був *Андрій Ніковський*. Але то вже було в екзилі²⁶.

Директорія продовжила розширення мережі українських закордонних представництв. За її часів їх очолювали: в Австрії – *Володимир Сінгалевич*; у Болгарії – *Олександр Шульгин*; у Німеччині – *Микола Пори*; у Фінляндії – спочатку *Микола Галаган*, потім *Микола Залізняк*; у Швейцарії – *Микола Василько*. За часів Директорії діяла доволі широка мережа *Надзвичайних дипломатичних місій*, очолюваних : у Великій Британії – спочатку *Миколою Стаховським*, потім *Арнольдом Марголіним та Ярославом Олесницьким*; у Бельгії та Нідерландах – *Андрієм Яковлівим*; у Ватикані – *Михайлом Тишкевичем*; у Греції – *Федором Матушевським та Миколою Левицьким*; у Грузії – *Миколою Любинським та Іваном Красковським* ; в Данії – *Дмитром Левицьким*; в Області Війська Данського – *П.Понятенком*; в Італії – *Дмитром Антоновичем, Василем Мазуренком*, у Польщі – *Олександром Карпинським, Андрієм Левицьким*; в Естонії – *Євгеном Галицинським*; у Латвії та Литві – *Володимир Кедровським*; Республіці горців Північного Кавказу – *Леонтієм Шрамченком*; у Румунії – *Юрієм Гасенком, Костем Мацієвичем, Сергієм Дельвічем*; у країнах Скандинавії – *Костем Лоським*; у США – *Євгеном Голицинським, Євгеном Левицьким*; у Туреччині – *Олександром Лотоцьким, Яном (Іваном) Токаржевським-Карашевичем, Луцієм Кобилянським, Володимиром Мурським*; у Чехо-Словаччині – *Максимом*

²³ Там само

²⁴ Там само

²⁵ Там само.

²⁶ Веденєв Д. *Дипломатія УНР*, ЕСУ, т.7, с. 602-603.

Славінським; в Югославії – *В'ячеславом Прокоповичем*. Загалом консульські обов'язки УНР за часів Директорії налічували 29 підрозділів зовнішньополітичних представництв²⁷.

За Директорії юридично УНР визнали Білорусь, Ватикан, Іспанія, Латвія, Литва, Угорщина, Чехо-Словаччина, а, крім того, фактично – Естонія та Ліга Націй, створена внаслідок Першої світової війни, яка мала обов'язок запобігати виникненню збройних конфліктів²⁸. Вкотре доводиться повторювати, на жаль, слабкість УНР, у парі з негативним ставленням до неї з боку держав Антанти, не сприяли прийняттю її до Ліги Націй.

Нижче автор зупиниться на дипломатичній службі Західноукраїнської Народної Республіки. Але тут умісно зауважити, що після її *Злуки* з УНР формально дипломатичні відомства їх об'єднувалися, хоч в Австрії та Чехо-Словаччині дипломатичні представництва обох державних утворень цього не зробили. Разом з тим, протистояння між керівництвом УНР та ЗУНР набиало розмаху через зближення Директорії з Польщею коштом поступок останній у справі державної приналежності Галичини. Лідери ЗУНР *Євген Пертушевич* в односторонньому порядку скасував 29 грудня 1919 р. Акт злуки і відповідно, було відновлено окрему делегацію ЗУНР на Паризькій мирній конференції. А з липня наступного року сформовано дипломатичні представництва ЗУНР в Австрії, Великій Британії, Німеччині, Франції, США, Чехо-Словаччині, Швейцарії, а також делегацію спостерігачів на переговорах з Польщею у столиці Латвії Ризі²⁹.

Директорія робила відчайдушні спроби порозумітися з радянською Росією, а також брала участь у статусі спостерігача у Паризькій мирній конференції, з метою вирішити долю західноукраїнських земель, налагодити відносини з Польщею та іншими державами, що виникли по закінченні війни. Протягом січня-лютого 1919 р. делегація УНР провела безрезультатні переговори про припинення воєнних дій з радянською Росією та визнання нею УНР. Тоді ж делегації УНР на чолі з *Олександром Грековим*, *Сергієм Остапенком*, *Осипом Назоруком* та ін. зустрічалися з представниками французьких окупаційних військ на Одещині. Однак позиція Франції, яка вимагала контролю над військом, фінансами та залізницями УНР, не сприяла порозумінню між сторонами³⁰.

На Паризькій мирній конференції представники УНР *Григорій Сидоренко*, *Михайло Тишкевич* намагалися відстояти соборність українських земель і визволити західноукраїнський регіон від чужоземної окупації. Проте симпатія лідерів Антанти перебувала на боці російського білого руху та Польщі. Внаслідок несприятливих для УНР обставин на Паризькій мирній конференції ухвалили передати українське Закарпаття під опіку Чехо-Словаччини – 8 квітня 1919 р., а Північну Буковину – Румунії, 13 квітня того року³¹.

25 червня 1919 р. Рада керівників МЗС держав Антанти санкціонувала утворення польської адміністрації у Східній Галичині, на час до проведення там плебісциту. Але, як відомо, за рішенням Антанти від 14 березня 1923 р. Польща здійснила анексію регіону. *Симон Петлюра*, зі свого боку, ще з кінця 1918 р. вислав до Польщі дипломатичні місії з метою розв'язати проблему. Але остання в обмін на визнання УНР і військовий союз вимагала територіальних поступок. Від імені УНР керівник її зовнішньополітичного відомства *Андрій Лівницький* змушений був підписати відмову від українських земель на захід від Збруча на користь Польщі. А катастрофічне становище на фронті з радянською Росією змусило Петлюру укласти *Варшавський договір* з Польщею³².

В листопаді 1920 р. радянська Росія захопила терени України, нібито захищаючи українців від *націоналістичних запродавців* і утвердила владу на них створених нею ж та зручних для неї політичних сил, утвердивши своє панування над Україною. Державні служби УНР були змушені продовжити свою діяльність у вигнанні. Українська Дипломатія зосередила зусилля на пропаганді державних прав перед Лігою Націй та іншими міжнародними організаціями і формами.

²⁷ Там само.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само.

³⁰ Там само.

³¹ Там само.

³² Там само.

Дипломатія ЗУНР

Внаслідок розвалу двох імперій – Австро-Угорської та Російської – у Центральній Європі виник цілий ряд незалежних держав, серед них Західноукраїнська Народна Республіка (після Акту злуки – Західна Область УНР). Вона створила свою дипломатичну службу, яку впродовж її існування очолювали, крім президента *Євгена Петрушевича*, послідовно: *Василь Панейко*, *Лонгін Цигельський*, *Михайло Лозинський*, *Степан Витвицький* і *Кость Левицький*³³.

ЗУНР ставила собі за мету здобути міжнародно-правове визнання та забезпечення своєї територіальної цілісності. Це по-перше. По-друге, налагодити добросусідські стосунки з Чехо-Словаччиною, Угорщиною та Румунією. По-третє, найважливіше, об'єднатися з УНР. Ситуація для ЗУНР з самого початку складалася критично. Серед причин чи не найголовнішою виявилися претензії відновленої Польської держави на західноукраїнські землі, що викликало військовий конфлікт. Румунія захопила українську частину Буковини, а Закарпаття потрапило до складу Чехо-Словаччини.

Не все гаразд склалося у налагодженні стосунків з провідними державами Антанти і США через австро-німецьку орієнтацію галицьких політиків під час війни.

Тим не менш, ЗУНР з самого початку намагалася заснувати свої представництва у ряді країн. Вже у грудні 1918 р. Петрушевич призначив представником ЗУНР у Відні буковинця *Миколу Василька*, якому належало виконувати дипломатичну місію в Австрії та Німеччині. У Прагу з такою ж місією скерували професора Чернівецького університету *Степана Смаль-Стоцького*, а до Будапешту – *Ярослава Біберовича*. Оскільки Австрія виявилася єдиною державою, що визнавала легітимність посольства ЗУНР на своїй території, то Відень й став єдиним центром усієї дипломатії ЗУНР. Її представники брали участь у роботі Ліквідаційної комісії з розподілу майна і активів колишньої Австро-Угорської імперії. Для подолання міжнародної ізоляції уряд ЗУНР наприкінці листопада 1918 р. через американське і британське посольства у Швейцарії та Швеції звернувся з відповідними нотами до Вашингтона і Лондона³⁴.

ЗУНР направила свою делегацію на Паризьку мирну конференцію, яку з січня 1919 р. очолював *Василь Панейко*, ставши разом з тим заступником голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР на Паризькій мирній конференції. УНР і ЗУНР готувалися до створення єдиної соборної України, що справді могло б сприяти її утвердженню як суб'єкта на міжнародній арені. Формально *Акт злуки* проголошено у січні 1999 р. *Лонгін Цигельський* став заступником (тоді це називалося – товаришем) Міністра закордонних справ УНР. Обидві – і УНР, і ЗУНР – мали спільно діяти на міжнародній арені. Проте досягти повної, так взаємно необхідної, єдності дій так і не вдалося. На це склалося ряд причин. Діячі УНР вважали, що їх візаві дбають передусім про свої регіональні інтереси, а ті, у свою чергу, звинувачували наддніпрянських колег у намаганні знайти підтримку з боку Польщі коштом західноукраїнських земель³⁵.

Польська ж держава свій шанс не без підтримки Заходу, особливо Франції, вповні використала. Так склалося, що ЗУНР навіть спробувала схилити Чехо-Словаччину утворити конфедерацію. Однак уряд останньої не наважився на цей крок, хоча особливих симпатій до відродженої Польщі не мав, також через взаємні територіальні претензії. У керівників Західної Облaсті УНР виникли, як показало життя, небезпідставні підозри, що Директорія УНР може піти на укладення військово-політичного союзу з Польщею. Тому вони, відчуваючи постійний тиск з боку Антанти, а якоюсь мірою і на успіх, як видавалося, російського білогвардійського руху у боротьбі проти більшовиків, вирішили укласти угоду з ними Ініціаторами виступили *Василь Панейко*, *Степан Томашівський* і *Кость Левицький*. Ідея подібного союзу знаходила дедалі більше прихильників серед керівників *Української галицької армії*, яке в листопада 1919 р. уклало перемир'я з Добровольчою армією *Антонa Денікіна* і перейшло на її бік³⁶.

Українська національна рада у Відні у грудні 1919 р. односторонньо скасовувала *Акт злуки*, що започаткувало останній етап дипломатичної діяльності ЗУНР, але вже в умовах окупації її території Польщею з невизначеним політичним статусом. Тим часом, за Сен-Жерменським мирним договором Австрія передала свої права суверенітету над Східною Галичиною Антанти.

³³ Головченко В. Дипломатія ЗУНР (ЗОУНР), ЕСУ, т.7, с. 604.

³⁴ Там само.

³⁵ Там само.

³⁶ Там само.

Договір між останньою та Польщею, укладений 10 липня 1920 р. у бельгійському місті Спа, передбачав запрошення галицьких представників на конференцію в Лондон для розв'язання цієї проблеми.

Євген Петрушевич, розраховуючи зацікавити великі держави концесіями у Східній Галичині, зокрема в нафтовій промисловості, а також на протиріччя між Великою Британією та Францією щодо повоєнного влаштування у Центрально-Східній Європі, 30 квітня 1921 р. запропонував Антанті проект *Основи державного устрою Галицької Республіки*. З метою популяризації ідеї самостійної і нейтральної Східної Галичини екзильний уряд ЗУНР утримував дипломатичні представництва і місії: в Австрії – на чолі з *Володимиром Сінгалевичем*; Бразилії – на чолі з *Петром Карманським*; Італії – під керівництвом *Олександра Колеси* та *Володимира Бандрівського*; у Канаді, де ним керували *Іван Боберський*, *Осип Назарук*; Німеччині – *Євген Левицький*, *Ярослав Біберович*; у США – *Юліан Бачинський*, *Лонгін Цегельський*, *Лука Мишуга*; в Угорщині – *Ярослав Біберович*; у Франції та Великій Британії – *Степан Витвицький*; у Чехо-Словаччині – *Степан Смаль-Стоцький*; в Югославії – *Григорій Микитей*³⁷.

Слід зазначити, що дипломати ЗУНР доволі активно використовували трибуну Ліги Націй та міжнародні конференції. Так, 8 листопада 1920 р. вони подали до Ліги Націй ноту з вимогою припинити польський окупаційний терор у Східній Галичині та допустити представників Української національної ради до участі у засіданні ради Ліги Націй під час обговорення питання про долю Східної Галичини. 26 грудня з такою ж нотою звернувся особисто *Євген Пертушевич*³⁸.

Внаслідок виступів діячів ЗУНР рада Ліги Націй 23 лютого 1921 р. одностайно прийняла рішення, що Східна Галичина знаходиться поза межами її фактичного окупанта – Польщі. Визначення статусу Східної Галичини передавалося Раді послів Антанти. За наполяганням делегатів ЗУНР Ліга Націй рекомендувала великим державам негайно розв'язати галицьку проблему. За підтримки британського лідера *Девіда Ллойд-Джорджа* 10 травня 1922 р. питання внесли на розгляд Генуезької конференції. Але польському урядові при підтримці французької та американської делегації вдалося не допустити його обговорення³⁹.

Не маючи іншого виходу ЗУНР розпочала налагодження контактів з представництвами РСФРР та УСРР. За їх допомогою Петрушевич розраховував актуалізувати галицьку проблему на міжнародній арені і здобути підтримку, у тому й фінансову допомогу для боротьби з насиллям з боку Польщі. Під час Генуезької конференції *Євген Петрушевич* таємно зустрівся з *Християном Раковським*, а влітку 1922 р з *Юрієм Коцюбинським*. На початку січня 1923 р. Петрушевич призначив дипломатичну місію до РСФРР та УСРР у складі *Ернеста Брайтера* та *Івана Коссака*. Внаслідок переговорів, проведених у Москві, уряди УСРР та РСФРР 12 березня 1923 р. надіслали ноти державам Антанти з попередженням, що не визнають встановлення будь-якого ладу у Східній Галичині без згоди Харкова і Москви, а також проведення там референдуму. Проте міжнародна кон'юнктура складалася не на користь ЗУНР. Велика Британія та Італія погодились підтримати Францію у справі задоволення вимог Польщі на включення Східної Галичини до її складу. Парламент Польщі 26 вересня 1922 р. ухвалив закон про т.зв. автономію для Східної Галичини, що дало підставу Раді послів Антанти прийняти рішення про передачу Східної Галичини під політично-адміністративне управління Польщі, чим закінчило дипломатичну діяльність екзильного уряду ЗУНР, який саморозпустився 30 березня 1923 р. Наступні події показали, що Друга Річ Посполита не виконала взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення культурно-національної автономії західних українців⁴⁰.

Формування прорадянської дипломатії

Що ж до дипломатії УСРР, то 8 березня 1918 р. був створений Народний секретаріат закордонних справ, який очолив *Микола Скрипник*. З 29 січня наступного року орган прибрав назву Народний комісаріат закордонних справ, вже під проводом *Християна Раковського*, того самого, котрий брав участь в мирних переговорах більшовицької Росії з УНР. Більше того, він очо-

³⁷ Там само, с.605.

³⁸ Там само.

³⁹ Там само.

⁴⁰ Там само.

лив Раднарком УСРР. Немає потреби у цьому матеріалі вияснити, що формування владних структур УСРР здійснювалося від самого початку як маріонеткових утворень більшовицької Росії. Як і в УНР, крім центрального апарату, створювалися його закордонні представництва на підставі постанови від 3 серпня 1921 р. *Про права дипломатичних представників УСРР за кордоном та Положення про представників УСРР за кордоном* від 5 вересня того ж року. І відразу ж набула поширення практика встановлення спільних з радянською Росією дипломатичних представництв. Такі діяли, наприклад, у Великій Британії та Італії. Свої окремі представництва УСРР мала: в Австрії, де очолював Юрій Коцюбинський, у Німеччині – *Володимир Ауссем*, у Польщі – *Олександр Шумський*, у Чехо-Словаччині. Деякий час діяло навіть представництво у РСФРР, на чолі з тим же *Юрієм Коцюбинським*⁴¹.

На підставі постанови від 2 жовтня 1922 р. *Про консульські представництва УСРР за кордоном* виникла мережа консульств, щоправда, їх функція виконували відділи дипломатичних представництв. Цілком зрозуміло, що зовнішньополітична діяльність УСРР здійснювалась під пильним партійним наглядом і, само собою – *Всеукраїнської надзвичайної комісії*, яка час від часу здійснювала *чистки* дипломатичних кадрів від класово ворожих елементів. Якщо говорити про іноземні представництва в УСРР, то станом на березень 1922 р. їх були одиниці – Вірменії, Литви, Польщі. Діяли також уповноважені від Австрії та Німеччини і торгівельна місія Чехо-Словаччини та генеральне консульство Персії⁴².

Всупереч засадам проголошеного Леніним *права народів на самовизначення*, радянська Росія не поспішала втілювати їх у життя. Вона фактично визначала зовнішньополітичний курс УСРР. Основними його функціями стала підтримка російських радянських ініціатив та пропагандистська діяльність, спрямована на розклад політичної еміграції з України і дискредитацію представництв УНР за кордоном. Все це супроводжувалось рекламованою участю делегації УСРР у підписанні 18 березня 1921 р. Мирного договору з Польщею. Відповідно, УСРР уклала угоди того року з Грецією, Литвою, Латвією та Естонією, спільно з РСФРР – різні угоди з Німеччиною, Австрією, Італією. Загалом до 1 травня 1923 р. УСРР підписала 45 міждержавних угод, 7 угод з міжнародними організаціями та 4 резолюції Генузької конференції 1922р. Проте, після утворення СРСР зовнішньополітична діяльність УСРР згорталася, а 20 вересня 1923 р. Народний комісаріат закордонних справ було ліквідовано. Замість нього в Москві створили Управління уповноваженого НКЗС СРСР в Україні на чолі з *Олександром Шліхтером*. Усі ж дипломатичні представництва УСРР злилися з загальносоюзними⁴³.

Відновлення дипломатичної служби УРСР та її діяльність

Про право українського народу на самовизначення забули аж до закінчення Другої світової війни, наприкінці якої реально вимальовувалася картина створення Організації Об'єднаних Націй. Оскільки усі союзні республіки не вдалося провести до її складу, то все ж СРСР домігся введення до неї УРСР і БРСР. Дехто вважає, що Радянському Союзові йшлося не лише про створення певної для себе позиції в ООН, бо, мовляв, це не підтверджено статтями тодішньої радянської конституції. Але ж в усіх радянських конституціях писали одне, а насправді діялося зовсім інше. Проте, можна цілком згодитися, що Радянський Союз намагався показати світові, що союзні республіки є такі суверенними утвореннями⁴⁴.

Якби там не було, ще під час війни, у 1944 р. в Раднаркомі України після великої перерви, що тривала понад 20 років, відновили Народний комісаріат закордонних справ. Авторів цих рядків довелося свого часу зустрічатися з тодішніми українськими дипломатами і дізнатися як насправді виглядала тодішня зовнішня політика УРСР. Практично ще до завершення війни розпочалася *Холодна війна*. Окремі спроби західних держав встановити будь-які відносини з підрадянською Україною наштовхнулись на негативну реакцію з боку радянського керівництва як на спроби *розколоти* Радянський Союз, створити на його території *шпигунські кубла* тощо. Фо-

⁴¹ Веденєв Д. *Дипломатія УСРР*, ЕСУ, т.7, с.603-604.

⁴² Там само, с.604.

⁴³ Там само.

⁴⁴ Білоусов М. *Дипломатія УРСР*, ЕСУ, т.7, с.605-606.

рмально дипломати УРСР діяли в ООН і на міжнародних конференціях як представники суверенної держави, хоч це не відповідало дійсності⁴⁵.

Для підтримки міфу про суверенність України союзне і українське МЗС розробляли т.зв. *ініціативи*. Іншими словами – проекти питань для внесення до порядку денного міжнародних організацій, що їх українські дипломати подавали як свої. Насправді ж всі ті ініціативи затверджувались лише в Москві. З одного боку, то була фікція. Але, з іншого, враховуючи тогочасні умови, Україна мала хоч якусь можливість готувати дипломатичні кадри, які в майбутньому їй дуже знадобилися. Для прикладу можна навести деякі з тодішніх українських ініціатив в ООН. Так, 1946 р. делегація УРСР запропонувала проект резолюції за припинення переслідування національно-визвольного руху Великою Британією і Нідерландами в Індонезії, у 1958 р. – про міжнародний рік співробітництва у медицині, у 1961 р. – про заборону найманства, протягом 70-х рр. – про боротьбу з апартеїдом у Південній Африці, а також на захист прав палестинців тощо⁴⁶.

Україна два рази обиралась непостійним членом Ради Безпеки ООН, до керівних органів інших міжнародних організацій. Під час виступів на міжнародних форумах представники УРСР, безумовно підтримували позицію СРСР, посилаючись при цьому на волю українського народу, так ніби влада СРСР постійно турбувалась про його долю. Об'єктивно кажучи, при усій двозначності такої ситуації, опосередковано це нагадувало світові про Україну, про яку він практично не знав, а провідні політики вважали її провінцією Росії⁴⁷. Фахівці підрахували, що навіть двічі високопосадовці УРСР дозволили собі виступити з трибуни ООН українською мовою. Здається, не без згоди Москви на цей крок. 1958 року відкрито *Постійне представництво УРСР* при ООН. Згодом – при ЮНЕСКО, Європейському відділенні ООН у Женеві, інших її організаціях у Відні. При всіх бідах, які звалилися на українців і Україну за часів УРСР, повторимося, участь у міжнародній діяльності хоч якимось чином сприяла такій своєрідній можливості зростання кваліфікації українських дипломатів на майбутнє.

Дипломатія незалежної України: здобутки і проблеми

Після здобуття Україною незалежності внаслідок розпаду Радянського Союзу розпочався якісно новий етап розвитку української дипломатичної служби. Напрями і характер її діяльності визначалися першими державними актами незалежної України, ще навіть до проголошення її незалежності. Варто згадати насамперед *Декларацію про державний суверенітет України*, ухвалену Верховною Радою УРСР 16 липня 1990 р. Декларація передбачала право України самостійно вирішувати питання про стосунки з іншими державами, укладати з ними договори, обмінюватись дипломатичними і торгівельними представництвами⁴⁸.

Важливо, що 25 грудня того ж року Верховна Рада тодішньої ще УРСР ухвалила постанову *Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України в сфері зовнішніх зносин*, котра передбачала встановлення дипломатичних стосунків з іншими державами, участь України у загальноєвропейських взаєминах, а також підготовку проектів законів, які мали б регулювати зовнішньополітичні стосунки нашої держави⁴⁹.

Таким були попередні кроки. А оприлюднення 24 серпня 1991 р. *Акту проголошення незалежності України*⁵⁰ стало вже формальною підставою формування зовнішньополітичного курсу України, її самостійної дипломатичної служби, укладення двосторонніх і багатосторонніх взаємин. Акт підтвердив *Всеукраїнський референдум* 1 грудня того року. З того часу розпочалося широке міжнародне визнання України, початок якому поклало визнання української державності Польщею і Канадою. Ще до кінця 1991 р. Україну визнали 66 держав. А станом на 2008 р. в Україні діяли понад 130 посольств іноземних держав. Україна, у свою чергу, мала на той час свої посольства у 80 країнах, 34 консульства, 8 постійних представництв при міжнарод-

⁴⁵ Там само, с.605.

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Там само.

⁴⁸ Зленко А. *Дипломатична служба України*, ЕСУ, т.7, с.606-607.

⁴⁹ Там само.

⁵⁰ Усенко І. *Акт проголошення незалежності України*. Енциклопедія Сучасної України, т.1, Київ, 2001, с. 315.

дних організаціях і одне непостійне – разом 123 зарубіжні представництва⁵¹. Тепер же Україна має дипломатичні стосунки з понад 180 державами світу⁵², як зазначив Міністр закордонних справ Павло Клімкін.

Зовнішньополітична діяльність регулюється Конституцією України, схваленою Верховною Радою у червні 1996 р. Одним з перших важливих актів на шляху формування зовнішньополітичного курсу нашої держави, його спрямування стала Постанова Верховної Ради від 2 липня 1993 р. *Про основні напрями зовнішньої політики України*⁵³.

Наступний блок документів, що визначали подальший зовнішньополітичний курс України впродовж 90-х рр. та з початком нинішнього століття, спрямовувався на її подальшу інтеграцію в міжнародне життя. Передусім йдеться про інтеграцію європейську, євроатлантичну, розширення дієвої участі у діяльності міжнародних організацій. Такими були, наприклад, закон від 19 червня 2003 р. *Про основи національної безпеки України*, закон від 28 березня 2004 р. *Про Загальну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу*, закон від 1 липня 2010 р. *Про засади внутрішньої і зовнішньої політики*, закон від 23 грудня 2014 р. *Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості*⁵⁴ тощо.

Згідно з Конституцією України керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави здійснює Президент, який представляє її на міжнародній арені, веде переговори та укладає міжнародні угоди, приймає рішення про визнання іноземних держав, призначає та звільняє послів України в інших державах та міжнародних організаціях, приймає вірчі грамоти послів іноземних держав. У відповідності з указом Президента України від 3 квітня 1999 р. *Про Положення про Міністерство закордонних справ України* МЗС України є центральним органом виконавчої влади з «забезпечення реалізації державної політики у сферах зовнішніх зносин України та координації заходів у цій сфері, в тому числі спрямованих на реалізацію стратегічних цілей зовнішньої політики України щодо забезпечення входження України в європейський простір та створення передумов для набуття Україною членства в Європейському Союзі (ЄС), Організації Північноатлантичного договору (НАТО)⁵⁵.

МЗС України набуло широких повноважень для діяльності у зовнішньополітичній сфері згідно з указом президента Віктора Ющенка від 22 серпня 2005 р. *Про внесення змін до Указу Президента України «Про заходи щодо вдосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин*. Услід за тим, Постановою Кабінету Міністрів від 12 липня 2006 р. визначались основні завдання Міністерства закордонних справ, а саме:

- участь у забезпеченні національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирної і взаємовигідної співпраці на міжнародній арені;
- сприяння забезпеченню стабільності міжнародного становища України, піднесенню її міжнародного авторитету;
- створення сприятливих зовнішніх умов для зміцнення незалежності, державного суверенітету, економічної самостійності і збереження територіальної цілісності України;
- захист прав та інтересів громадян України за кордоном;
- сприяння розвиткові контактів з українською діаспорою, надання їй підтримки з боку України⁵⁶.

Розмір журнальної публікації не дозволяє вдаватися до ширшого висвітлення розгортання діяльності дипломатичності служби сучасної України. Таким чином, без детального поетапного опису її розвитку та діяльності зазначимо, що станом на 2017 рік Україну як суверенну державу визнали 174 країни світу, а 171 встановила з нею дипломатичні відносини. В Україні діє понад 140 дипломатичних представництв інших держав. А Дипломатичний корпус налічує майже

⁵¹ Зленко А. *Дипломатична служба України*, ЕСУ, т.7, с.606.

⁵² Клімкін П., *Заснування української дипломатичної служби – один з найголовніших результатів Української революції 1917-1921 років*, Зовнішні справи, 2017, №12, с. 3.

⁵³ Зленко А. Назв. праця, с. 606.

⁵⁴ Троян С., *Українська дипломатія*, Зовнішні справи, 2017, с. 33.

⁵⁵ Цит. За: Троян С., *Українська дипломатія*, Зовнішні справи, 2017, с. 33.

⁵⁶ Зленко А. *Дипломатична служба України*, ЕСУ, т.7, с. 606-607; Троян С., *Українська дипломатія*, Зовнішні справи, 2017, с.33-34.

2500 осіб, у тому 1214 фахових дипломатів. У Києві акредитовані посли практичних 70 держав. Крім того, в Україні діє 75 іноземних консульських установ, майже 20 представництв міжнародних організацій. Наша ж держава бере участь у роботі 77 міжнародних організацій⁵⁷.

Посольства України діють у 182 державах, у тому в 98 – за сумісництвом, а консульські установи – в 19 державах, почесні консульства – у 71 державі, представництва – при 8 міжнародних організаціях⁵⁸.

Цікавий факт, що однією з перших міждержавних угод України став *Договір про основи добросусідства і співробітництва між Україною та Угорською Республікою*, підписаний 6 грудня 1991 р. у Києві. На початку незалежності Україна здійснила доволі важливий крок щодо свого визнання на міжнародній арені. 26 лютого 1992 р. Президент Леонід Кравчук підписав у столиці Фінляндії відомий *Гельсінський Заключний Акт*. А правовим підґрунтям відносин з ЄС стала *Угода про партнерство та співробітництво* від 14 червня 1994 р., яка, щоправда, набула чинності майже через чотири роки – 1 березня 1998 р. У лютому 1994 р. підписаний документ *Партнерство заради миру*, яким закріплювалися засади співпраці з НАТО⁵⁹.

Не можна не згадати чи не найважливішого для незалежності і територіальної цілісності України документу тих років. Мова про *Будапештський меморандум*, підписаний 9 листопада 1994 р., за яким США, Велика Британія та Російська Федерація дали гарантії Україні щодо непорушності її кордонів, за її відмову від ядерної зброї. Як бачимо, тепер РФ, захопивши український Крим і розв'язавши війну на Донбасі, намагається викреслити з *Меморандуму* статтю про непорушність українських кордонів⁶⁰. Цілком зрозуміло, що Україна з подібними діями проти себе не може змиритися і за підтримки дружніх собі держав та міжнародних організацій намагається зупинити агресію з боку РФ, яка відкинула парасольку *старшого брата* стосовно нашої країни і перейшла до відвертої агресії з метою утримати Україну у сфері своїх *життєвих інтересів*. Сталося це внаслідок провалу політики подвійної гри з Заходом – як самої РФ, так і тодішнього керівництва України на чолі з *Віктором Януковичем*, щодо підписання *Угоди про асоціацію* з ЄС, що мало статися на його Листопадовому саміті у Вільнюсі 2013 р.

Внаслідок *Революції гідності* Україна все ж втілює у життя, хоч наразі з певними труднощами, ідею євроінтеграції, а РФ через агресію, поза усім іншими, своїми діями підштовхує її до інтеграції євроатлантичної. Тому вагомим здобутком української дипломатії стало підписання у Брюсселі 21 березня 2014 р. політичної складової, а 27 червня того ж року – повного тексту *Угоди про асоціацію* з Євросоюзом. З великим розголосом одночасно здійснено її ратифікацію Верховною Радою України та Європейським парламентом. З осені минулого року Угода про асоціацію запрацювала у повному обсязі. Попри усі негаразди у житті, насамперед внутрішньому, українського суспільства, воно, тим не менше, хоч із труднощами, рухається у належному напрямку, здобуваючи авторитет на міжнародній арені. Ще 1997 р., вперше в історії сучасної української державності, представник України *Геннадій Удовенко* був обраний головою 52-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН. У 2000-2001рр. та у 2016-2017 рр. Україна двічі була непостійним членом Ради Безпеки ООН⁶¹.

З літа минулого року Європейський Союз увів для громадян України безвізовий в'їзд на свою територію. Тепер держави ЄС ширше відкрили для українців двері для працевлаштування у себе. Значно розширилися можливості для навчання українських студентів у європейських, американських та канадських університетах. Євросоюз, США та Канада підтримують Україну в її важкому та виснажливому протистоянні нинішній російській агресії.

Висновок

Після Першої світової війни Україна здійснила спробу унезалежнитись і створити єдину соборну державу. Власне відтоді бере свій початок нинішня *Українська Дипломатія*, століття якої ми вшановуємо. Як показав подальший перебіг подій, спроба завершилась невдачею. Під час і

⁵⁷ Там само.

⁵⁸ Там само.

⁵⁹ Там само.

⁶⁰ Там само.

⁶¹ Зленко А. *Дипломатична служба України*, ЕСУ, т.7, с. 606.Троян С., *Українська дипломатія*, Зовнішні справи, 2017, с. 34; Клімкін П., *Заснування української дипломатичної служби – один з найголовніших результатів Української революції 1917-1921 років*, Зовнішні справи. 2017, №12, с. 3.

після Другої світової війни наступна спроба відтворити Українську державу ще до її початку виявилась приреченою на невдачу. З розпадом СРСР наприкінці минулого століття незалежність, кажучи відверто, нам подарувала доля. Тепер же ми платимо за неї величезну ціну, навіть не стільки матеріальними втратами, скільки людськими, і хворістю та виснаженістю суспільства.

Мені, як науковцеві, дає надію на одужання українського суспільства те, що все ширші його верстви доходять розуміння того, що першопричиною усіх наших проблем є не захланність сусідніх народів та їх держав, які намагаються нам шкодити, а наша недбалість щодо власної долі, своєї державності, за відсутності якої впродовж століть ми звикли до того, що хтось має робити за нас те, що ми маємо самі зробити. Це єдиний вірний шлях до розбудови життєдайності Української держави. А *Українська Дипломатія* на міжнародній арені має утверджувати там присутність України, справді згуртованої навколо ідеї розбудови власної державності зусиллями усього суспільства, з урахуванням його багатонаціонального складу, але з достатнім розумінням того, що всі ми є громадянами єдиної України, де має запанувати не лише єдність економічна, територіальна, але єдина державна мова, а не їх множина, з повною повагою до мов національних меншин. Іншого шляху Україна не має.

Виступ президента України
Петра Порошенка
на 72-й Генеральній Асамблеї ООН
20.09.2017

Виступ П.Клімкіна в сенаті США
щодо агресії РФ 7 березня 2017 р.

Олександр Шульгин –
перший Генеральний секретар
міжнародних справ.
Фото 1930-х рр.

З'їзд керівників українських дипломатичних місій
і посольств УНР у Відні. 1919 р.

З'їзд керівників українських дипломатичних місій і посольств УНР у Карлсбаді. 1919 р.

Посольство УНР в Угорщині.
Сидять (зліва направо):
другий – Микита Шаповал (посол),
Микола Галаган, Микола Шраг. 1918 р.

Група співробітників посольства УНР
у Вашингтоні (США). В центрі – голова
дипломатичної місії Євген Голіцинський. 1919 р.

Посольство УНР в Болгарії. 1918 р.

Українська делегація, яка вела переговори
з делегацією Російської Федерації у Києві. 1918 р.

Список джерел

1. *Актуальні проблеми зовнішньої політики України*. Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених, Чернівці, Технудрук, XI збірників з 2006-2017 рр.
2. Веденєєв, Д. *Дипломатія Української держави*, ЕСУ, т.7
3. Верига, В. (1998). *Переговори в Бересті*, [в:] *Визвольні змагання в Україні 1914-1923 рр.*, у 2-х томах, Львів, т 1, с. 201-209.
4. Веденєєв, Д. (2017). *Повчальний досвід першопрохідників: основні риси моделі дипломатичної служби Української державності 1917-1923 рр.*, *Зовнішні справи*, №12, с. 10-13.
5. Винниченко, В. (1920). *Відродження нації*, Київ-Відень, с.158-159.
6. Головченко, В. (2007). *Дипломатія ЗУНР*, 604-605, *Енциклопедія Сучасної України*, Київ, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Т7.

7. Дацків, І. (2017). *Вихід України на міжнародну арену в 1917-1921 рр.*, Зовнішні справи, №12, с. 5-9;
8. *Дипломатія Української Держави*, с. 602;
9. *Дипломатія Директорії УНР*, с. 602-603;
10. *Дипломатія УСРР*, с. 603-604;
11. Законопроект про створення Генерального секретарства міжнародних справ [в:] Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у двох томах, Т2, Київ, Наукова думка, 1997, с. 62-63.
12. Зленко, А. *Дипломатична служба України*, ЕСУ, Т.7.
13. Зовнішні справи, 2017, №7,10,11,12.
14. *Кафедра міжнародних відносин* (2017), Чернівці, Технодрук, 352 с.+ іл.
15. Клімкін, П. (2017). *Заснування української дипломатичної служби – один з найголовніших результатів Української революції 1917-1921 років*, Зовнішні справи, №12, с. 3.
16. Ленин, В.И. (1969). *Манифест к украинскому народу с ультимативными требованиями к Украинской раде*, ПСС, т. 35, М., Изд. Полит. Лит., с. 143-145.
17. Макар, Ю. (2015). *Що заважає українцям збудувати самодостатню державу? Роздуми науковця*, Зовнішні справи, №7, с. 10-14, №8, с.10-13.
18. Матяш Ірина. *Українська консульська служба 1917-1923 рр.: формування традицій*, Зовнішні справи, 2017, №12, с. 14-17.
19. *Мирний договір між Німеччиною, Туреччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Українською Народною Республікою* [в:] Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у двох томах, Т 2, Київ, Наукова думка, 1997, с.137-142;
20. *Мирні переговори між Українською державою та РСФРР 1918 р.*, 3б. документів і матеріалів, Київ-Нью-Йорк-Фінляндія, В-во М.П. Коць, 1999, с. 6-7.
21. Станчев, М. (2017). *Християн Раковський як очільник Наркомату закордонних справ УРСР*, Зовнішні справи, № 12, с.30-33.
22. Троян, С. (2017). *Українська дипломатія: шлях тривалістю 100 років*, Зовнішні справи, №11, с. 31-34. До речі, автор матеріалу випускник Чернівецького університету, ряд років працював тут. Тут свого часу захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук.
23. Усенко, І. (2001). *Акт проголошення незалежності України*. Енциклопедія Сучасної України, т.1, Київ, с. 315.

References

1. Aktualni problemy zovnishnoi polityky Ukrainy. Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia studentiv ta molodykh vchenykh, Chernivtsi, Tekhnudruk, KhI zbirnykiv z 2006-2017 rr.
2. Vedeniiev, D. *Dyplomatiia Ukrainskoi derzhavy*, ESU, t.7
3. Veryha, V. (1998). *Perehovory v Beresti, [v:] Vyzvolni zmahannia v Ukraini 1914-1923 rr., u 2-kh tomakh*, Lviv, t 1, s. 201-209.
4. Viedieniiev, D. (2017). *Povchalnyi dosvid pershoprokhidnykiv:osnovni rysy modeli dyplomatychnoi sluzhby Ukrainskoi derzhavnosti 1917-1923 rr.*, Zovnishni spravy , №12, s. 10-13.
5. Vynnychenko, V. (1920). *Vidrodzhennia natsii*, Kyiv-Viden, s.158-159.
6. Holovchenko, V. (2007). *Dyplomatiia ZUNR*, 604-605, Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy, Kyiv, Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, T7.
7. Datskiv, I. (2017). *Vykhid Ukrainy na mizhnarodnu arenu v 1917-1921 rr.*, Zovnishni spravy, №12, s. 5-9;
8. *Dyplomatiia Ukrainskoi Derzhavy*, s. 602;
9. *Dyplomatiia Dyrektorii UNR*, s. 602-603;
10. *Dyplomatiia USRR*, s. 603-604;
11. *Zakonoproekt pro stvorennia Heneralnoho sekretarstva mizhnarodnykh sprav[v:] Ukrainaska Tsentralna Rada. Dokumenty i materialy u dvokh tomakh*, T2, Kyiv, Naukova dumka, 1997, s. 62-63.
12. Zlenko, A. *Dyplomatychna sluzhba Ukrainy*, ESU, T.7.
13. Зовнішні справи, 2017, №7,10,11,12.
14. *Kafedra mizhnarodnykh vidnosyn*, Chernivtsi, Tekhnodruk, 2017, 352 s.+ il.

- 15.Klimkin, P. (2017). Zasnuvannia ukrainskoi dyplomatychnoi sluzhby – ody z naiholovnishykh rezultativ Ukrainskoi revoliutsii 1917-1921 rokiv, Zovnishni spravy, №12, s. 3.
- 16.Lenyn, V.Y. (1969). Manyfest k ukraynskomu narodu s ultymatyvnymy trebovaniamy k Ukraynskoi rade, PSS, t. 35, M., Yzd. Polyt. Lyt., s. 143-145.
- 17.Makar, Yu. (2015). Shcho zavazhaie ukraintsiam zbuduvaty samodostatniu derzhavu? Rozdumy naukovtsia, Zovnishni spravy, №7, s. 10-14, №8, s.10-13.
- 18.Matiash, Iryna (2017). Ukrainska konsulska sluzhba 1917-1923 rr.: formuvannia tradytsii, Zovnishni spravy, №12, s. 14-17.
- 19.Myrnyi dohovir mizh Nimechchynoiu, Turechchynoiu, Avstro-Uhorshchynoiu, Bolhariieiu ta Ukrainskoiu Narodnoiu Respublikoiu [v:] Ukrainska Tsentralna Rada. Dokumenty i materialy u dvokh tomakh, T 2, Kyiv, Naukova dumka, 1997, s.137-142;
- 20.Myrni perehovory mizh Ukrainskoiu derzhavoiu ta RSFRR 1918 r., Zb. dokumentiv i materialiv, Kyiv-Niu-York-Finliandiia, V-vo M.P. Kots, 1999, s. 6-7.
- 21.Stanchev, M. (2017). Khrystyian Rakovskyi yak ochilnyk Narkomatu zakordonnykh sprav URSR, Zovnishni spravy, № 12, s.30-33.
- 22.Troian, S. (2017). Ukrainska dyplomatia: shliakh tryvalistiu 100 rokiv, Zovnishni spravy, №11, s. 31-34. Do rechi, avtor materialu vypusknyk Chernivetskoho universytetu, riad rokiv pratsiuвав tut. Tut svoho chasu zakhystyv dysertatsiiu na zdobuttia naukovooho stupenia doktora istorychnykh nauk.
- 23.Usenko, I. (2001). Akt proholoshennia nezalezhnosti Ukrainy. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy, t.1, Kyiv, s. 315.